

El Programa de Planejament Territorial: perspectiva històrica i expectatives de futur

Joan Vicente Rufí,
Departament de Geografia, Universitat de Girona

Resum

El present text ens emmarca el Programa de Planejament Territorial (PPT) en el si de l'evolució històrica recent de l'urbanisme i la planificació territorial a Catalunya. Després de fer un breu repàs de la legislació i dels instruments que han precedit el PPT, el text se centra a remarcar la important innovació que aquest ha suposat. Es fa especial èmfasi en la voluntat del PPT de planificar el territori català a partir d'una nova lectura de les seves potencialitats i problemàtiques que deixava enrere conceptes que havien marcat l'anàlisi i la planificació territorial duta a terme fins al moment. Finalment, s'exposen les principals limitacions del PPT i les circumstàncies que actualment posen en dubte la seva continuïtat.

Resumen

El presente texto nos emmarca el Programa de Planificación Territorial (PPT) en el seno de la evolución histórica reciente del urbanismo y la planificación territorial en Cataluña. Después de hacer un breve repaso a la legislación e instrumentos que han precedido el PPT, el texto resalta la importante innovación que éste ha supuesto. Se hace especial hincapié en la voluntad del PPT de planificar el territorio catalán a partir de una nueva lectura de sus potencialidades y problemáticas que deja atrás conceptos que habían marcado el análisis y la planificación territorial hasta el momento. Finalmente, se exponen las principales limitaciones del PPT y las circunstancias que actualmente ponen en duda su continuidad.

Résumé

Le texte si présent fait un bilan du Programme de Planification Territoriale au sien de l'évolution historique récente de l'urbanisme et l'aménagement du Territoire en Catalogne. Après avoir révisé la législation et les instruments existants avant le PPT, le texte remarque l'importante innovation que le PPT a représentée. Notamment le texte souligne le fait que le PPT a voulu planifier le territoire catalan à partir d'une nouvelle conception des ses potentialités et problématiques qui permettent d'abandonner concepts qui avaient été à la base de l'analyse et la planification territoriale jusqu'à ce moment là. Finalement le texte indique quelles sont les limitations que le PPT a eu, et les évènements présents qui peuvent empêcher leur continuité.

Abstract

This article talks about the role of the Territorial Planning Program in the recent history of the urban and territorial planning of Catalonia. After a brief review of the legislation and instruments that preceded the PPT the text focus on the important innovation that the PPT has resulted. Then the article goes on saying that the PPT deal with the potentialities and problematic of the Catalan territory from a new point of view and this fact has let leave the concepts used since the establishment of the PPT. Finally the text talks about the limitations of the PPT and the nowadays events that avoid the continuity of the PPT.

Catalunya és un país i un territori amb tradició de planejament. Aquesta frase tan simple d'escriure, i fins i tot amb ressò d'obvietat, conté amb tots els matisos que calguin una afirmació rellevant. Ho és perquè no tots els països del nostre entorn en tenen; perquè podria semblar que aquesta tradició no existeix; perquè, per tant, planejar avui a Catalunya significa no fer-ho sobre un full en blanc d'inèrcies, de traces i intencions; i finalment, ho és també, de rellevant, perquè aquesta tradició seria convenient d'anar fent que creixés en la mesura que amb una lògica de retroalimentació genera legitimitat per continuar planificant.

Aquesta frase de partida també és una premissa de les pàgines que segueixen. El text pretén posar en relleu alguns dels aspectes que l'autor considera destacables del període 2003-2010 del planejament a Catalunya, concretament del planejament territorial i supramunicipal, començant precisament per la seva dimensió històrica en el marc d'aquesta tradició esmentada.

D'altra banda, en el text també es plantegen tot un seguit de consideracions sobre virtuts i limitacions d'aquest planejament, tot i tenir en compte el context, o més ben dit els contextos, en què s'ha originat i desenvolupat, que van des de l'eufòria econòmica fins a la profunda crisi conjuntural i estructural contemporània, passant, evidentment, per la circumstància política de dos canvis de govern a Catalunya: el de 2003 i el de 2010.

1. Un programa de planejament amb dimensió històrica

1.1. El planejament territorial com a necessitat, aspiració i reivindicació

La teoria de les "generacions" de plans va aparèixer a Itàlia a mitjan anys vuitanta de la mà de l'urbanista Giuseppe Campos Venuti.¹ Aplicada al seu país, l'influent Campos parlava de tres generacions de plans: els de reconstrucció, els d'expansió i els de requalificació. Poc temps després, autors catalans van fer una translació del terme i l'anàlisi al nostre país, buscant també una coherència en la història del planejament esdevingut des dels

1. Vegeu Campos Venuti (1986), on exposa aquesta teoria.

anys cinquanta ençà, és a dir, des dels primers plans que són antecedent o precedent de la Llei del sòl de 1956, fins al pràctic esgotament de l'impuls dels plans dels primers ajuntaments democràtics al final de la dècada dels vuitanta.

En aquest text no es pretén donar continuïtat a la idea de “generacions de plans” (tot i que Campos ho ha fet i recentment ha plantejat una “quarta generació”),² però sí que es vol fer evident la dimensió “històrica” de la legislació i planificació territorial que s'ha produït i/o aplicat des del 2003 fins al 2010 a Catalunya, no tan sols pel fet de formar part de la història sinó perquè es tracta, també, i és el que es vol argumentar, d'una fita històrica.

En efecte, el planejament territorial i supramunicipal a Catalunya ha estat una mena d'assignatura pendent durant dècades (com també ho ha estat, tot sigui dit, en molts altres països amb condicions de “cultura” territorial similar o fins i tot superior). El fet de pensar en l'ordenació física del conjunt o de grans àrees de Catalunya havia estat una demanda recurrent més que no pas un exercici efectiu, durant una bona part del segle xx. Com a mínim des del Noucentisme, ordenar el territori era una peça més de la construcció política i cultural del país i, també, un instrument de Modernització (així, amb majúscula). La imatge/ideal de la Catalunya-ciutat d'aleshores dóna peu precisament a entendre el país com a subjecte necessitat de visió, de previsió i d'acció conjunta.³ D'aquí en surten des de les propostes del Pla sexennal de 1920 o el Regional Planning del 1932 o, sense ser exactament el mateix, el Pla general d'obres públiques de 1935.⁴

Aquests projectes frustrats passaran a formar part durant, les dècades següents, d'un espai molt fi que se situa entre l'oblit i la nostàlgia, però que alimentarà la reivindicació futura de la necessitat d'una efectiva ordenació del territori no només com a instrument de desenvolupament i racionalitat sinó també de reforçament de la identitat. L'experiència limitada dels anys cinquanta, amb els plans comarcal i provincial de Barcelona, aprovats el 1953 i el 1963,⁵ respectivament, sota la lògica d'una jerarquia de planejament estatal marcada per la Llei del sòl de 1956, no alteren substancialment aquesta memòria i reivindicació, en bona part precisament perquè no responen a una visió pròpia del territori, sinó a una de fonamentalment tècnica (al marge d'altres qüestions de caràcter metodològic, conceptual, etc. que ara no vénen al cas) i, també en part, per la poca efectivitat de la seva aplicació, en especial del Pla provincial.

D'aquesta manera, i per aquests motius, els anys setanta l'ordenació del territori va formar part del discurs de l'oposició al franquisme, ja fos com a instrument per a l'assoliment d'una estructuració, d'una eficiència, d'una protecció millors... del país en un

2. Vegeu Oliva, F. (curador) (2010).

3. Vegeu Vicente, J. (2006), on s'argumenta el pes d'aquesta idea en el segle xx com a ideal de país a assolir.

4. Vegeu Roca, F. (1979).

5. El Pla provincial s'aprova el 1963, malgrat que la Memòria és del 1959. D'aquesta mateixa “fornada” dels anys 50 són altres plans comarcals i provincials, com per exemple els de Girona. Posteriorment, les revisions d'aquests plans comarcals van conduir a experiències fallides com el Pla director de l'àrea de Barcelona (1966) o el Pla general de Girona de 1971.

moment de màxima tensió territorial com a conseqüència del *desarrollismo*, o com una peça més de la reivindicació d'identitat política.⁶ Per aquests antecedents s'entén que l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1979 fes referència explícita a l'ordenació del territori (art. 9.9) i que amb relativa celeritat, el 1983, ja s'aprovés la Llei de política territorial on es definien les figures i continguts del planejament territorial de país.

Tot i aquesta empenta aparent, cal col·locar dins l'àmbit de la frustració (si més no acadèmica i en part professional) la decisió d'aquella primera meitat dels anys vuitanta d'aturar els nombrosos intents de nou planejament urbanístic supramunicipal, desmuntant-ne fins i tot algun dels que ja existien des del franquisme. Es donen diferents arguments pel que es pot considerar un pas enrere en el moment més insospitat; des de la voluntat de reforçar la legitimitat dels nous ajuntaments democràtics “municipalitzant” el planejament urbanístic, fins al tremolor de cames de la també nova administració autonòmica davant de l'expectativa de conflictes entre ajuntaments i l'obligació de dirimir entre ells o imposar decisions. D'alguna manera, aquesta decisió també pot ser senyal de l'absoluta prioritat i priorització del planejament municipal per davant de qualsevol altra escala territorial.

1.2. De la Llei de política territorial al Programa de Planejament

El desplegament de la Llei de 1983 va ser més aviat limitat. Durant els vint (!) anys següents es va produir sobretot planejament sectorial –carreteres (1986), espais d'interès natural (1992), ports (2001)... – resultat de necessitats específiques més que no pas com a conseqüència d'un programa definit i sostingut. Quant a la teòrica peça clau de la Llei, el Pla territorial general (PTGC) tot just s'aprovà el 1995, sense efectes apreciables ni per ell mateix ni com a figura de referència de tot el planejament del país. Per tant, l'impuls donat a partir de l'any 2004 al planejament territorial i urbanístic supramunicipal es pot entendre com l'encarament definitiu d'una assignatura pendent des de fa dècades. El nombre de plans aprovats entre 2004 i 2010 s'ha de reconèixer no tan sols com un fet sense precedents –com òbviament és–, sinó també com la resposta sistemàtica a una demanda històrica d'ordenació del territori i de les àrees urbanes del país: set plans territorials parcials (un per a cada regió, comptant la revisió del de les Terres de l'Ebre, l'únic aprovat abans d'aquesta data), divuit plans directors urbanístics, així com l'inici de la revisió del PTGC en són el fruit. La concentració temporal i la coincidència d'objectius, mètodes i representacions permeten entendre'ls com una generació de plans, amb una coherència que probablement no es trobava des de començament dels anys vuitanta, amb la primera fornada de plans generals d'ordenació urbana dels ajuntaments democràtics.

6. Per al coneixement acurat de les aportacions a la reflexió territorial durant aquest intens període s'ha de consultar l'exhaustiu recull de Lluç i Nel·lo (1984).

Així mateix, com a marc necessari per a l'impuls del programa de planejament i la renovació d'objectius i mètodes, durant aquest mateix període s'ha produït un cos legislatiu molt important. S'han refet textos ja existents com la Llei d'urbanisme de 2002, especialment el 2004 i 2007, i el Decret 142/2005, que és el reglament per a l'elaboració, tramitació i aprovació dels plans territorials parcials, i se n'han generat de nous relacionats directament o indirectament amb el planejament territorial, com són la Llei de barris o la Llei del paisatge, aspectes tractats en altres textos d'aquesta publicació.

A tot aquest impuls no és aliè, més aviat al contrari, l'estabilitat del quadre tècnic i polític responsable de la direcció, coordinació i, en bona part, redacció d'aquest planejament, així com la solidesa de la base teòrica de tot el procés, expressada per exemple en el document de "Criteris de planejament territorial" (2004) redactat des de la Secretaria de Planejament, de referència en tots els plans redactats, que ben segur altres autors exposen en aquest volum.

No es pot tancar el quadre de l'impuls al planejament sense col·locar en un lloc clau la pressió fonamentalment de grups de la societat civil preocupats per l'accelerat procés de transformació territorial que vivia el país des del començament de la dècada o motivats per projectes infraestructurals de gran abast.⁷ És prou conegut que tant el Pla territorial parcial de les Terres de l'Ebre com el Pla director territorial de l'Empordà van néixer com a resultat de la pressió, respectivament, de la Plataforma de Defensa de l'Ebre i de Salvem l'Empordà, entitats que van tenir la capacitat, a més, de sobrepassar el conflicte i la mobilització locals per esdevenir massives, simbòliques i amb impacte nacional. Són aquestes repercussions les que ja en 2002, abans de l'endegament del Programa de Planejament Territorial i en moments de forta competència preelectoral i amb perspectives de canvi de govern a Catalunya, porten a iniciar aquests dos plans i a fer unes primeres passes per un Pla territorial parcial de les Comarques Centrals.

1.3. El Programa de Planejament Territorial, una altra interpretació del territori i del país

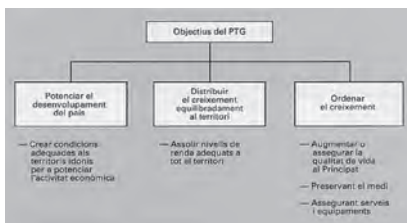
Però l'abast històric de la legislació i el planejament promoguts a partir de 2003 té una altra dimensió. El planejament territorial d'aquest període es mou subtilment entre dos referents: d'una banda, les determinacions marcades per la Llei de 1983 i el PTGC i, de l'altra, la innovació metodològica i d'objectius imposada pel nou govern i el Programa de Planejament. Així, sense abandonar els principis que marca la Llei i les referències del pla territorial vigent (vegeu la figura 1), els nous plans defugen com a mínim terminològicament conceptes "clàssics" de l'anàlisi territorial del país i concreten noves

7. Una vegada més, aquest període és també singular per la documentació produïda, en aquest cas d'anàlisi. Per tenir un sistemàtic seguiment del debat territorial recent es disposa dels Anuaris Territorials.

potencialitats i patologies territorials i les seves cures. Així, els termes que havien marcat des de molt aviat del segle xx, o fins i tot abans (Nel-lo, 2001; Oliveras, 1994), la lectura territorial del país com eren “desequilibri”, “concentració”, “macrocefàlia” o “dualització”, són substituïts per les parelles “segregació/cohesió”, “especialització/complexitat” i “dispersió/compactat”.

Certament, no es tracta tan sols de canvis terminològics, sinó que la renovació lèxica respon a lectures diferents del país, ja sigui pel pas del temps o per òptiques ideològiques també diferents i expressades públicament des de fa temps.⁸ És a dir, el nou planejament territorial vol significar, si no una ruptura total, sí una superació d’interpretacions del territori profundament arrelades després de gairebé un segle de vigència en àmbits polítics, tècnics, i fins i tot literaris i també populars, com eren la macrocefàlia del país com a amenaça, el desequilibri territorial com a realitat, l’aglomeració barcelonina com a adversari..., que en bona part el PTGC assumia com a diagnosi i base de les propostes. Des del final de 2003 per als nous responsables del planejament són clarament uns altres els problemes clau del país, i tenen a veure amb el consum indiscriminat de sòl, amb la concentració desigual de rendes més que no pas la de persones i amb les conseqüències de la zonificació excessiva i excloent de les activitats. Unes preocupacions, tot sigui dit, força en línia amb les que es podien detectar en altres entorns territorials europeus, i expressats fins i tot en documents comunitaris. Serveixin com a exemple de tot això la figura 1 i les cites que apareixen a continuació, una extreta del PTGC i l’altra extreta dels “Criteris de planejament territorial” abans esmentats.

Figura 1. Objectius del Pla territorial general de Catalunya

Font: www20.gencat.cat/docs/ptop/Home/Departament/Plans/Pla%20territorial%20general/objectius_tcm32-9680.pdf

8. En aquest sentit, cal llegir, per exemple, el text d’Oriol Nel-lo, secretari de Planificació durant aquest període, “Les teories sobre l’ordenament del territori a Catalunya. Els antecedents”, presentat en una primera versió com a ponència al I Congrés Català de Geografia, març de 1991. Se’n pot llegir una versió més recent i elaborada a Nel-lo (2001) amb el títol de “Ciutat i territori a Catalunya: el pes de la tradició”.

L'esquema, com es veu, posa en el centre l'equilibri i el document de l'"Estratègia global del Pla" s'amplia dient:

"Dels treballs de la diagnosi i, en concret, de l'anàlisi de zones han quedat al descobert els dos desequilibris principals que hi ha al territori català: les zones deprimides, per una part, i les zones congestionades, per l'altra, a l'un i a l'altre extrem de l'arc de desenvolupament; les unes perquè n'han tingut poc i les altres perquè n'han tingut en excés".

http://www20.gencat.cat/docs/ptop/Home/Departament/Plans/Pla%20territorial%20general/estrategia_tcm32-9685.pdf

Per contra, al document de "Criteris de planejament territorial" es pot llegir:

"Hem esperat més de vint anys per abandonar la improvisació i la inèrcia i començar un procés que ens ajudi a definir com viuen, on viuen, com es mouen i quines oportunitats tenen les persones a Catalunya. (...)".

"Des de la Llei de 1983, Catalunya ja fa més de vint anys que espera saber com encara el seu futur territorial, quina visió de conjunt en tenim, cap on creiem que volem anar, amb quin model creixerem, quin tracte donarem als territoris, com ajudarem a fer que les persones visquin millor i amb igualtat de drets visquin on visquin del territori de Catalunya".

"Compacitat, complexitat i cohesió són, doncs, els tres pilars, els tres mots d'ordre, del model d'urbanització que es propugna. Les tres C que n'hi hem dit alguna vegada. Tres C a les quals, si voleu, se'n pot afegir una quarta: la de ciutat. La reivindicació dels valors urbans del progrés, la innovació, la solidaritat enfront de la urbanització informe i desarticulada. Davant de la urbanització, ciutat. (...)".

"No obstant això, sovint s'ha entès el desieràtum de l'equilibri territorial com l'objectiu de fomentar una homogeneïtzació de variables com l'accessibilitat, la població, l'ocupació del sòl... en els diferents àmbits territorials. Creiem que aquesta visió simplista de l'equilibri no és el que el territori de Catalunya reclama, ni la que permet treure millor partit de les seves potencialitats a llarg termini".

Font:http://www20.gencat.cat/docs/ptop/Home/Departament/Plans/Plans%20territorials/criteris_dens desenvolupament_programa_planejament.pdf

No està escrit enlloc que aquests nous conceptes, per més que com s'ha dit també siguin presents en els debats territorials internacionals, hagin aconseguit desterrar els vellos conceptes tan arrelats en l'imaginari de peu de carrer, i no diguem polític, del país.

2. Del “canemàs” territorial a la renovació urbana, passant pel paisatge i per la ciutat nova

Són múltiples les cares del planejament durant aquest període; s’ha fet esment al planejament territorial i supramunicipal, però en especial en aquest darrer, i mitjançant la figura del Pla director urbanístic, la diversitat d’elements regulats és molt gran: des d’àrees urbanes i comarques, passant per colònies industrials o altres territoris concrets amb problemàtiques específiques... Potser entre tots aquests, els més destacables per l’impacte i/o intenció que tenen són els dos que es redacten per a la protecció de la franja costanera del país, i el de les àrees residencials estratègiques per a la definició de noves àrees de creixement residencial.

2.1. El planejament territorial i els seus límits

Considerant que altres autors ja exposen en aquesta publicació aspectes metodològics, tècnics i quantitius del planejament territorial i també de l’urbanístic supramunicipal, en endavant aquest text es vol centrar més en els plans territorials parcials i en qüestions més puntuals i col·laterals dels mateixos, com és, per exemple, la limitació del seu contingut. Recolzant-se en la literalitat de la Llei de 1983 i sense anar més enllà, els plans territorials parcials se centren en l’ordenació dels espais oberts, els assentaments urbans, els passos de les grans infraestructures i les àrees d’especialització econòmica. Aquests elements són els que es van definir des dels responsables com a “canemàs” territorial, l’estructura de base damunt la qual tota la resta d’elements amb dimensió territorial trobarien encaix, o no, i coherència. És a dir, es defuig un planejament omnicomprensiu i es limita a aquells aspectes que, de fet, són competència de la conselleria que els redacta, la de Política Territorial i d’Obres Públiques, davant la por que l’excés de “càrrega” acabés fent inviable qualsevol document. Aquesta decisió, insistint que avalada per la Llei, pot tenir la lectura positiva del pragmatisme tècnic i també polític, però en el seu moment va suposar un primer distanciament entre l’administració i els col·lectius que de partida eren favorables a aquests plans, que esperaven una figura d’ordenació que marqués la coherència global del territori, incloent-hi elements com l’energia, l’aigua, els residus..., aspectes en conjunt que juntament amb l’agressiu procés d’urbanització marcaven gran part dels conflictes territorials oberts. El rebuig de bon començament per part de l’administració a les demandes de moratòries en l’atorgament de llicències mentre durés la redacció dels plans va aprofundir més les discrepàncies amb els col·lectius ambientalistes i “de defensa” del territori.

El mateix pragmatisme dels elements regulats es pot observar en les determinacions concretes de cada pla. Es diria que davant una real feblesa política i jurídica de la figura, s’opta per unes propostes no de mínims però ni molt menys de màxims, entenent que gairebé la sola existència del pla ja significava un avenç en relació amb la situació anterior.

Però tampoc tothom compartia aquesta perspectiva, i les crítiques d'una banda van ser contundents per les teòriques cessions a la pressió d'alcaldes i promotors en aspectes clau com eren la definició dels marges de creixement de cada assentament –que es va passar entre l'avanç d'alguns plans i la versió definitiva, en els nuclis amb “creixement moderat”, d'un 30% a un 40% en relació amb el sòl urbanitzat. Per contrast, no poques de les al·legacions presentades per ajuntaments tenien com a motiu la restricció que els plans feien de les seves possibilitats de creixement, sovint recolzades amb l'argument que això significava una agressió a l'autonomia municipal. És a dir, i no és un debat menor, es va qüestionar, i es qüestiona, la legitimitat del planejament territorial de tenir conseqüències sobre l'urbanisme entès com a competència municipal.

També va ser paradoxalment debatuda la definició del sòl no urbanitzable “preventiu”, que des de determinats col·lectius veien com un afebliment del nivell de protecció, tot i que en realitat era, i és, més restrictiu quant a possibilitats de transformació que la situació anterior de “simple” sòl no urbanitzable existent a la Llei d'urbanisme. Però el fet de declarar-ne una altra tipologia com de sòl no urbanitzable “d'especial protecció” semblava que tot el que quedava per sota d'aquest ja era vulnerable.

És a dir, d'una banda, políticament el planejament territorial no és una figura assumida plenament ni per grups polítics ni per institucions, per bé que és llei, que tot i veure-la com a necessària entenen que genera més entrebancs o distorsions de competències que no pas rèdits. D'altra banda, tampoc no ajuden a la consolidació del programa, com s'ha dit, ni la crisi actual ni la situació anterior d'eufòria immobiliària; la perversa dinàmica que ha generat la percepció que aquest planejament no ha estat capaç de limitar el creixement quan tocava o d'estimular-lo quan fa falta, obviant que l'expansió de la urbanització observada entre 1998 i 2006 responia al planejament urbanístic i al desenvolupament preexistents.

Potser l'onada de planejament territorial redactat i desplegat durant el període analitzat respon a una decisió molt concreta quant a persones i ubicació institucional, fet que explica tant l'auge com el risc del seu esfondrament si els responsables de planejament sorgits a partir de 2010 no mantenen com a mínim la “presència” d'aquesta escala de planejament, i més encara quan la pressió social a favor que hi havia de bon començament en molts territoris –no en tots– s'ha afeblit per diferents motius que van des de l'esgotament i la crisi fins a l'escepticisme. Per contra, els adversaris del planejament territorial –sigui amb motius legítims o il·legítims– continuen actius, i més encara quan l'actual situació de crisi obre la porta a decisions territorials d'excepcionalitat que justifiquen l'alteració del planejament en nom del *bussines friendly* publicitat per molts poders polítics.

Per tant, i com a conclusió, en el present se'ns planteja una pregunta clau: qui vetlla per l'acompliment i la continuïtat del planejament territorial? La reunificació en una sola conselleria del planejament territorial i urbanístic, del medi ambient, l'habitatge i les carreteres hauria de ser un factor positiu per a aquest planejament, (si més no, va ser una de les febleses de la dècada anterior; si no la divisió en dues conselleries, sí almenys la seva poca compenetració) però la complicitat de l'actual govern amb l'impuls de la darrera dècada és incerta. Què dir de la voluntat d'aplicació dels criteris i del planejament territorial per part

de les comissions d'Urbanisme que és a qui correspondria vetllar per la seva efectivitat, ja prou tensades pel context polític i econòmic i que tampoc no es pot dir que assumissin el programa de planejament amb entusiasme. Semblava que Sísif havia aconseguit finalment pujar la roca al cim, però el pes del mite fa pensar que fatalment es tornarà a imposar.

Bibliografia

- CAMPOS VENUTI, G. (1986). *La terza generazione dell'urbanistica*. Milà: Franco Angeli.
- ELINBAUM, P. (2010). "El planeamiento supramunicipal en Cataluña. Un contexto instrumental relativo a los planes directores urbanísticos", http://upcommons.upc.edu/e-prints/bitstream/2117/12715/1/Elinbaum_Pablo_planeamiento_supramunicipal.pdf
- ESTEBAN, J. (2003). "Perspectivas para la ordenación territorial", a FONT, A. (coord.) *Planeamiento urbanístico. De la controversia a la renovación*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- ESTEBAN, J. (2006). "El programa de planejament territorial: continguts i mètode", a *Espais*. Monogràfic núm. 52. Barcelona: DPTOP.
- FERRER, A. i SABATÉ, J. (1999). "L'urbanisme municipal a Catalunya (1979-1999)", a NEL-LO, O. (coord.), *Vint anys d'ajuntaments democràtics. Elements per a un balanç i debat de futur*. Barcelona: Federació de Municipis de Catalunya.
- LLUCH, Ec. i NEL-LO, O. (ed.) (1984). *El debat de la Divisió Territorial de Catalunya. Edició d'estudis, propostes i documents (1939-1983)*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- NEL-LO, O. (2006). "Els plans directores urbanístics de Catalunya. Una nova generació de plans", a *Espais*. Monogràfic núm. 52. Barcelona: DPTOP.
- NEL-LO, O. (2001). *Ciutat de ciutats. Reflexions sobre el procés d'urbanització a Catalunya*. Barcelona: Empúries.
- OLIVA, F. (2010). *Città senza cultura*. Bari: Laterza.
- OLIVERAS, J. (1994). *La formació dels desequilibris territorials a Catalunya en el segle XIX*. Barcelona: DPTOP.
- ROCA, F. (1979). *Política econòmica i territori a Catalunya: 1901-1939*. Barcelona: Ketres.
- Secretaria de Planejament Territorial (2004), "Criteris de planejament territorial", http://www20.gencat.cat/docs/ptop/Home/Departament/Plans/Plans%20territorials/criteris_densenvolupament_programa_planejament.pdf.
- DE TERÁN, F. (1982). *Planeamiento urbano en la España contemporánea: 1900-1980*. Madrid: Alianza Editorial.
- VICENTE, J. (2006). "Catalunya com a xarxa de sistemes urbans. Entre la realitat i la utopia", a TARROJA, A. i CAMAGNI, R., *Una nova cultura del territori. Criteris socials i ambientals en les polítiques i el govern del territori*. Barcelona: UIMP-Diputació de Barcelona.